

35. Uluslaşma, batılılaşma ve filoloji: Türkiye’de filolojik bilginin geçmişine bir bakış¹

Hatice şebnem SUNAR²

APA: Sunar, H. ř. (2022). Uluslaşma, batılılaşma ve filoloji: Türkiye’de filolojik bilginin geçmişine bir bakış. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 585-592. DOI: 10.29000/rumelide.1222068.

Öz

Filolojik disiplinler, kültürel dinamiklerden beslenen bir söylem alanına yaslanır ve bu alanın içinde yorumlanır. Filolojiler, bağı bulunduğları dil ve edebiyatın bilgisini sunan söylem ve disiplin alanlarıdır. Türkiye’de yabancı dil filolojileri, Nazi Almanya’sından kaçmak zorunda kalan Yahudi bilim insanları tarafından 1933 Üniversite Reformu kapsamında kurulan ilk akademik kürsüler arasında yer alır. Böylece yabancı bir dilin ve edebiyatın bilgisinin sunulduğu bir eğitim kurumu olarak bu kurum, kendini siyasi ve kültürel anlamda konumlandıran bir söylem alanına dahil olur. Bu, temeli erken dönem Cumhuriyet Türkiye’sinde atılan Batılılaşma söylemidir. Batılılaşma kendi içinde paradoksal bir yapı sergiler. Bir yandan kendisine karşı antiemperyalist tavır alınan, fakat diğer yandan da bütün kurumlarıyla birlikte devralınması gereken bir söylem olarak karşımıza çıkar. Ulus olma tasarımı da dahil olmak üzere, kültüre ve topluma ilişkin olarak erken dönem Cumhuriyet Türkiye’sini şekillendiren kültürel tasarımlar bu paradoksal durumun etkisi altında kalırlar. Darülfünunun 1933’te kapatılarak yerine Batı’ya dönük eğitim veren bir akademik kurum olarak İstanbul Üniversitesinin kurulması da bu tasarımlar arasında sayılır. Bu anlamıyla üniversite, Türkiye Aydınlanmasının önemli bir etabını oluşturur. Zira üniversite, uluslaşma sürecinde yeni bir nesil yaratma ödevini üstlenir. Bu çalışma, 1933 Üniversite Reformu’yla kurulan yabancı dil filolojilerinin aslen Batılı bir bilgiyi dolaşıma sokmaları bakımından Türkiye Cumhuriyeti’nin kültür pratikleri içinde hangi konumu işgal ettiğini araştırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Filoloji, 1933 Üniversite Reformu, Türk modernleşmesi, Batılılaşma.

Nationalisation, westernisation, and the philology: Looking at the history of the philological knowledge in Turkey

Abstract

Philological disciplines are based on a discourse that feeds on cultural dynamics and are interpreted within this field. Philologies are the fields of discourse and discipline that present the knowledge of the language and literature to which they belong. Foreign language philology in Turkey is among the first academic chairs established within the scope of the 1933 University Reform by Jewish scientists who had to flee from Nazi Germany. Thus, as an educational institution where knowledge of a foreign language and literature is presented, this institution is included in a discourse that positions itself politically and culturally. This is the Westernisation discourse, the foundation of which was laid in

1 Bu makale, yazarın 2003 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı’nda Prof. Dr. Zeynep Sayın Balıkçioğlu ve Prof. Dr. Nilüfer Kuruyazıcı danışmanlığında tamamladığı “Türkiye Cumhuriyeti Batılılaşma Sürecinde Filolojinin Örgütlenmesi (İstanbul Üniversitesi Alman Filolojisi Örneğinde)” başlıklı yayımlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (İstanbul, Türkiye), sunars@istanbul.edu.tr, 0000-0001-9739-1826 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 20.11.2022-kabul tarihi: 20.12.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1222068]

early republican Turkey. Westernisation exhibits a paradoxical structure in itself. On the one hand, it appears as a discourse against which an anti-imperialist attitude is taken, but on the other hand, it must be taken over with all its institutions. The cultural designs that shaped the early republican Turkey regarding culture and society, including the idea of being a nation, are under the influence of this paradoxical situation. The closure of the Darülfünun in 1933 and the establishment of the Istanbul University as an academic institution in its stead oriented towards the West are among these designs. In this sense, the university constitutes an important stage of the Turkish Enlightenment. Because the university undertakes the task of creating a new generation in the process of nationalisation. In this context, this study aims to investigate what position the Republic of Turkey occupies in cultural practices in terms of foreign language philologies established with the 1933 University Reform in order to circulate an originally Western knowledge.

Keywords: Philology, 1933 University Reform, Turkish modernisation, westernisation.

Filoloji ve temeller

Erich Auerbach “Philologie der Weltliteratur” [Dünya Edebiyatı Filolojisi] adlı çalışmasında, bizim filolojik evimizin dünya olduğunu, ulus fikrine bağlı söylemlerde kendimizi artık evimizde hissedemeyeceğimizi (karş. Auerbach, 1952, s. 49) belirtmiştir. Edebiyat ve dil çalışmaları söz konusu olduğunda bunun anlamı, çözümlene olanaklarını çeşitli teorik ekollerin ya da ulusal sistemlerin sunduğu kısmi çerçeveye sınırlandırmak yerine daha geniş bir perspektifle ele almak, daha kapsamlı bir ölçekte değerlendirmektir. Zira metinler tek bir düşünsel çizgiye indirgenemeyen çokyönlü, karmaşık yapılarıdır. Bu, onların içinde bulunan kültürel koşullarla bağlantılı olmalarından ileri gelir. Dolayısıyla hangi metinleri okuduğumuz, nasıl okuduğumuz ve o okumayla ne yaptığımız gibi soruların yanıtları da ilgili kültürel koşulların içinde şekillenmektedir.

Filolojik disiplinlerin temelini oluşturan edebiyat tarihi ve eleştiri kuramı çalışmaları, kültürel dinamiklerden beslenen bir söylem alanına yaslanır ve bu alanın içinde yorumlanır. Filolojiler, bağlı buldukları dil ve edebiyatın bilgisini sunan söylem ve disiplin alanları olarak tanımlanır. Türkiye’de yabancı dil filolojileri, Nazi Almanya’sından kaçan Yahudi bilim insanları tarafından 1933 *Üniversite Reformu* kapsamında kurulan ilk akademik kürsülerdendir. Almanya’da Hitler’in şansölye seçildiği 1933 yılından sonra ırksal olduğu söylenen nedenlerle ülkelerini terk etmeye mecbur bırakılan Alman ve Avusturyalı bilim mültecileri aracılığıyla kurulan yabancı dil filolojileri, Türkiye Cumhuriyeti gibi Batı tarafından tarihsel olarak onun yabancısı olma özelliğiyle belirlenen bir coğrafyada, kendini ters orantıyla kurmak zorunda kalmıştır. Bunun başlıca nedeni, söz konusu disiplinin tarihsel olarak kendini inşa etme söylemiyle ilintilidir: Filoloji, insanlığa dair evrensel bilgiyi açığa çıkarma iddiasıyla aslen Batı’ya ait bir bilim dalı olarak ilkin 19. yüzyıl Avrupa’sında somutluk kazanmıştır. Buna göre insanlığı bütünüyle kuşatarak ondaki tüm bilgiyi birlik içinde görüp yorumlama, filolojinin ayırt edici özelliği olarak öne çıkmaktadır. Fakat bu aynı zamanda modern(ist) ve Avrupalı olmanın özgül kipini oluşturan düşünce kalıbıdır; 1930’lar Türkiye’si içinse kültürel, dahası politik bir hedef niteliği taşımaktadır.

Böyle ele alındığında filolojinin genişleme, yayılma ve bu yolla hakikati üstlenme fikriyle ilişkilendiği görülmektedir. Ülkemizde yabancı dil filolojilerinin akademik disiplinler olarak kurulduğu erken dönem Cumhuriyet Türkiye’si yüzünü Batı’ya dönerken bu temeller üzerinde yükselen bir kültürel hedefe yönelmiştir. Konuya yakından bir bakış, filolojik bilginin burada kendinin ötesine geçme amacı ile keşiştiğini gösterir: Bu amaç, yabancı olanı kendine yakınlaştırmak, onun bilgisini dil ve edebiyat çalışmaları aracılığıyla bilinebilir kılmak suretiyle yeni bir kendilik oluşturmayı hedefler. Bu amaç hem

genç Türkiye Cumhuriyeti’nin hem de 1933 Üniversite Reformu’yla kurulan yabancı dil filolojilerinin amacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira filoloji yabancı ve uzak olanı kendi yakınına getirirken, kültürel söylemde onu somutlaştırmaya hizmet edecek bir bilgi olma iddiasını taşımaktadır. Bu, filolojinin kültürel söylem içinde anlam örüntüleri yaratma çabasına dikkat çeker. Böylece yabancıyı anlamak, yaratılan anlam örüntüleriyle hareket etmekten ibaret hale gelecektir.

Bu çerçeveden hareket eden makalenin amacı, ülkemizde ilk kez 1933 Üniversite Reformu kapsamında kurulan yabancı dil filolojilerinin karakteristiğini araştırmak ve 1936-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Roman Filolojisi kürsüsünde görev yapan Erich Auerbach’ın geride bıraktığı yazışmaları temel alarak bu disiplinin sorunsallaştırdığı bilginin *Türk modernleşmesiyle* kesişme noktalarına işaret etmektir.

Uluslaşma ve batılılaşma ekseninde filolojik disiplinler

İstanbul Üniversitesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 31 Temmuz 1933 tarihli kararıyla kapatılan Darülfünunun yerine 1 Ağustos 1933’te kurulmuştur. Üniversitenin ilk kurulan kürsüleri arasında yabancı dil filolojilerine de yer verilmiştir. Cumhuriyetin onuncu yılında gerçekleştirilen kapsamlı bir yükseköğretim reformu sonucunda akademik hayata başlayan kürsüler arasında filoloji disiplinlerinin de bulunması ilginç görünebilir. Oysa İslahat Müşaviri olarak o günlerde Cenevre Üniversitesinden Ankara’ya davet edilen pedagoji profesörü Albert Malche, 1933 Üniversite Reformu için yazdığı raporda, Türkiye Cumhuriyeti’nin o dönem için tek üniversitesinde kurulacak ilk disiplinlerden birinin filoloji olmasını önermiştir. Hümanist disiplinlere bağlı filolojinin yeni kurulacak üniversitede çeşitli kürsülerle temsil edilmesi, Malche’a göre mutlak surette yerine getirilmesi gereken bir husustur. Zira hakiki olması beklenen bir edebi kültürün temelinde hümanist bilgi ve filoloji yatmaktadır (karş. Malche, 1934, s. 50 ve Hirsch, 1950, s. 284-285). Malche’in bu önerisi, Batı’nın klasik bilgisine dayanan bir üniversite eğitimiyle kısa zamanda Türk kültürünü yeniden tahayyül etmenin mükemmel aracına dönüşecektir. Böylece Türkiye’de filoloji daha en başından kendine yabancı gözlerle bakmanın ve kendini bu yeni bakışla yeniden inşa etmenin metot bilgisi olarak şekillenmiştir. İstanbul Üniversitesinin erken dönem mezunlarından, anayasa hukukçusu Profesör Tarık Zafer Tunaya, “[h]ümanizmacı [...] fikirlerin müşterek esası, kendi kendimizi batılı metodlara uyararak tanımak [...] olarak özetlenebilir” (1960, s. 259) derken bu noktaya temas etmektedir.

Türk ülküsü ve *Türkiye Aydınlanması* adıyla anılacak bu bakış, bilindiği üzere, modernlik ve çağdaşlığın sembolü olan Batı’ya eklenip safları arasına katıldıktan sonra çağdaş uygarlık seviyesini aşmayı hedefler. Aşağıda ayrıntılarıyla tartışacağımız bu hedef, yabancı bir dili ve yabancı bir edebiyatı eğitiminin konusu yapan bir bilim dalının kurumsallaşmasıyla özdeşleşebilecek niteliktedir. Peki yabancı bir dil ve edebiyattan söz ederken hangi bilgi nasıl kullanılmaktadır? Bu soru aslında her türlü filolojik çalışmanın merkezinde yer alır ve özellikle ülkemizin ilk filolojilerinin epistemolojisini, edebi metnin tüm yönleriyle açıklanması ve hedef kültürün dilsel dizgesine düşünsel olarak aktarılması olarak belirler. Çalışma sahası bir kez bu şekilde belirlendiğinde filoloji, her şeyden önce bir anlama sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira filoloji, anlamayı ve bu anlama ediminden doğan anlamı aktarmayı gerektirir. Özellikle yabancı dildeki filolojik çalışmanın, ilgili kültüre yak(ın)laşarak onu kavramayı hedeflemesi, filolojiyi anlamayı odağına alan bir disiplin olarak öne çıkarmaktadır.

Bu bağlamda Darülfünun bünyesinde yer alan tüm kürsüleri ve akademik kadroları Batılı anlamda yeniden düzenleyen 1933 Üniversite Reformu’nu, Türk devriminin en önemli yapıtaşlarından biri olarak görmek gerekir. Zira devrim, Mustafa Kemal Atatürk’ün cumhuriyetin onuncu yılında manevi kızı

Âfetinan'a yazdırdığı üzere, "Türk ulusunu son yıllarda geri bırakmış olan kurumları yıkarak yerlerine ulusun en yüksek uygarlık gereklerine göre ilerlemesini sağlayacak yeni kurumları koymuş olmaktadır." (Âfetinan, 1969, s. 7) Lağvedilen Darülfünunun aksine yeni üniversite, daha en başından Batılı bir kurum olarak yapılandırılmış, bilginin öğretime yön veren kültürel hedef doğrultusunda çağdaş uygarlık seviyesine açıldığı yer olarak tasarlanmıştır. Bu ayırt edici özelliğiyle İstanbul Üniversitesi, Nazi Almanyası'ndan kaçan sürgün bilim insanlarıyla olsun, eğitim ve öğretim faaliyetlerini ilk kez hayata geçirdiği bilim dallarıyla olsun, akademik eğitimin içeriğinin Batılı anlamda kurgulanmasıyla oluşturulan bir model olma iddiasını taşımaktadır. Bu iddianın düşünsel desteğini Mustafa Kemal Atatürk'ün şu sözlerinde bulmak mümkündür:

"İleri ve uygar bir ulus olarak çağdaş uygarlık alanı içinde yaşayacağız. Bu yaşama da bilgi [...] ile olur. Bilgi [...] nerede ise oradan alacağız. Bilgi [...] için başka bağ, başka koşul yoktur." (Atatürk, 1954, s. 44)

Atatürk'ün bu sözlerinin hem dönemin konjonktürünü yansıttığı hem de hedefe yönelik bir kararlılık sergilediği görülmektedir. Buna göre ileri ve uygar olmanın yolu, hiç kuşkusuz bilgidir. Bilginin ise çağdaş uygarlığı oluşturan bir bileşen olarak Batı coğrafyasında köklendiğini kabul etmek gerekir. Bu korelasyon, filolojinin kuruluşu ile kültürel olarak Batı'ya yönelen cumhuriyetin arasındaki düşünsel akrabalığı açığa vurmaktadır. 1940'lı yıllarda İstanbul Üniversitesinde ders veren felsefeci ve klasik filolog Walter Kranz'ın filolojiyi "doğrudan doğruya metne dalmayı, hatta onunla düşünsel bir kaynaşmayı gerektiren doğru yorumla hakikati arayan" (Kranz, 1947, s. 317) bir bilim dalı olarak tarif eden sözleri, bu yakın bağa mercek tutmaktadır.

Filolojiye düşünsel kaynaşma talep eden bir bilim dalı gözüyle bakılması ve doğru filolojik yorumun ancak bu yolla olanaklı kılınması, bu disipline geçmişte hâkim olan bir yaklaşımı dışa vurmaya kalmaz. Zira bu yaklaşım, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı'ya bakışıyla da paralellik göstermektedir. Walter Kranz'ın filolojinin genelgeçer metodu olarak açıkladığı metinle düşünsel kaynaşma, yorumcudan metinle bir ve aynı olmasını bekler. Metinle bir ve aynı olma talebi, her türlü özdeşleşme bilgisine vakıf bir yorumcunun varlığını öngerektirir. Dolayısıyla Kranz'ın önerdiği filolojik metotta yorumcu, metni bütün yönleriyle kapsamlı bir şekilde anlayabilmek için kültürel özdeşleşme sürecini tamamlamış olmalıdır. Bu metot, metnin doğru yorumuna, başka bir deyişle kendini hakikat olarak sunan özüne ancak özdeşleşme bir okuma becerisinin sonucu olarak ulaşmanın mümkün olduğunu söyler.

Görüldüğü üzere bu metot, kendi başarısını hakikati anlamının ve bilmenin üzerinden kurmaktadır. Nesnesi ne olursa olsun düşünsel kaynaşma, kendi cinsinden olmayan başka bir değerle birleşmeyi, deyiş yerindeyse onun içinde erimeyi gerektirir. Bu bakımdan Kranz'ın önerdiği metot bir yanıyla filolojik gereksinimleri karşılama iddiasını taşırken, diğer yanıyla da kültürel arka planda Batılılaşma ülküsüyle örtüşür. Erken dönem Cumhuriyet Türkiye'sini kültür alanında harekete geçiren güç, bu türden bir düşünsel kaynaşma arzusundan beslenmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, bugün daha ziyade Türkiye Aydınlanması adıyla anılan bu hareket, başta dil, edebiyat ve dönemin Millî Eğitim Bakanlığı'nca desteklenen çeviri çalışmaları olmak üzere Batı kültürünü oluşturan bileşenleri yeni bir toplum projesi içine kapsülleyerek telafi etmeye çalışır ve evrensel yönelimi içinde Batı tipi modernleşmeye öykünen bir eğilimi ifade eder. Bu mimetik eğilim, kurumlardan başlamak suretiyle kültürel alanda eksikliği hissedilen boşlukları doldurmaya çalışırken aslında spesifik bir görme biçimini edinme gayreti içindedir. Başka bir deyişle bu eğilim, modern kültüre entegrasyon sağlama niyetiyle dikkat çekmektedir.

Edebi metinleri anlama stratejisi olarak Kranz’ın önerdiği düşünsel kaynaşmanın, Batılı kültürü oluşturma yolunda erken cumhuriyet döneminin gösterdiği toplumsal çabaları destekleyen bir yanı vardır. Alman üniversitelerinden Ari olmadığı gerekçesiyle kovulan ve İstanbul Üniversitesinde 1933’te Roman-Fransız Filolojisi kürsüsünü kuran Profesör Leo Spitzer’in ardından 1936’da bu üniversitede ders vermeye gelen ve Batı edebiyatında gerçekliğin temsil edilme biçimlerini irdeleyen *Mimesis* adlı başarıyı burada kaleme alan Erich Auerbach, 3 Ocak 1937’de Walter Benjamin’e yazdığı mektupta o günlerden şöyle bahseder:

[...] Burada bütün Avrupa filolojilerini, Roman filolojisini, İngiliz filolojisini, eski filolojiyi ve Alman filolojisini öğretiyoruz; ders ve kitaplık sistemleri üzerinde etki yaratmaya, ders planından kartoteğe kadar bilimsel faaliyet tekniğini Avrupalılaştırmaya çalışıyoruz. (akt. Vialon, 1997, s. 37-38 – çeviri bana ait)

Auerbach’ın sözleri anlam belirsizliğine yer bırakmayacak kadar açıktır. Bu sözler, yüzü uygar Batı’ya dönük genç Türkiye Cumhuriyeti’nin hedefine ulaşma çabalarının akademik alanda nasıl görüldüğünü net bir şekilde yansıtmaktadır. Bununla birlikte bunlar, Auerbach’ın İstanbul Üniversitesi ve Türkiye deneyimi hakkındaki ilk sözleri değildir. Yine Benjamin’e yazdığı daha eski tarihli bir mektup –ki 12 Aralık 1936’da, İstanbul’a gelişinden üç ay sonra yazılmıştır– okuruna daha geniş bir deneyim penceresi açar:

[...] Buradaki durum o kadar yalın değil ama ilginç olmaktan uzak da değil. Burada bütün gelenekler bir tarafa atılmış ve Avrupa tarzında rasyonelleşmiş –ekstrem bir şekilde milliyetçi-Türkçü– bir devlet kurmak isteniyor. Her şey baş döndüren ve dehşet verici bir hızla ilerliyor, daha şimdiden hemen hiç kimse Arapça ya da Farsça konuşmuyor ve dil modernleştirilerek Öztürkçeye yönelindiğinden ve Latin harfleri kullanılmaya başlandığından bu yana, geçen yüzyılın Türkçe metinleri bile çabucak anlaşılabilir olmuş. “Romanoloji”³ aslında bir lüks ve ben yeni atanan Avrupalılar arasında tek gerçek tinbilimciyim. Yine de üniversitede bütün Batı dillerindeki dil dersleriyle⁴ hatırı sayılır başka şeyleri de organize etmek zorundayım. (agy., s. 38 – çeviri bana ait)

Auerbach’ın yukarıda alıntılanan 1936 ve 1937 tarihli mektup örnekleri, Türkiye üniversite tarihinin başlangıç yıllarında hem akademinin içine hem de dışına ilişkin tespit ve gözlemlerini aktarmaktadır. Bu mektuplar, tek başına Batılı anlamda bir üniversitenin kuruluşuyla ilgili değildir, bir yanıyla modern bir ulus kurma sürecine de ışık tutmaktadırlar. Ulus kurma düşüncesiyle ilgili hemen hemen tüm doktrinlerin ifade ettiği gibi, ulus kolektif bir bilince ve bu bilinçten doğan birlik duygusuna yaslanır. Ulus tezi bu bakımdan kültürel alana ait bir tezdur. Ulus, kültürün yanı sıra kimi zaman ortak bir dil, bazen din ve etnik temel, çoğu zaman da beraber paylaşılan bir geçmiş ya da müşterek bir yurt gibi içeriği tanımlanmış bileşenlerin bir ya da birkaçının öne çıkarılmasıyla kimliğini kazanır. Bu açıdan ulus, kendi biricikliğini vurgulayan özel bir birliktelik olarak düşünülür. Ulusun artık gelenekselleşmiş bu tanımı müşterek, o nedenle de benzerlerinden ayrışan simgesel bir bütünlüğü temsil eder ve bu özelliğiyle de içinde barındırdığı öğelerin kaynaşmasını, deyiş yerindeyse standardizasyonunu talep eder; bu ise değerler birliğinin, dahası milliyetçiliğin yerel kimliğe dayalı doğasının, kimi zaman da sözgelimi düşman karşısında savunma mekanizması olarak doğal tepkisinin ifadesidir. Øyvind Østerud’un belirttiği üzere, “ulus, uykuda olabilir ve milliyetçilik, bir uyanışı, uykuda ve baskı altında olan bir kimliğin uyanışını ister.” (Østerud, 1996, s. 10)

Bu son noktayla beraber ele alındığında, Auerbach’ın da özel doğasını gözleme fırsatı bulduğu Türk ulus tezinin “bağımsızlık için anti-empyralist bir program [olarak şekillendiği], fakat aynı zamanda [...]

3 Özgün dilde Türkçe transkripsiyonuyla.

4 Marburg Üniversitesi Roman Dilleri ve Edebiyatları bölüm başkanlığından İstanbul Üniversitesi Roman-Fransız Filolojisine gelen Erich Auerbach, bugün aynı üniversitede Yabancı Diller Yüksekokulu adıyla resmiyet kazanan birimin de başına getirilmiştir. Alıntıda bahsi geçen dil derslerinin organizasyonundan kasıt budur.

kültürel ve politik olarak bir batılılaşma programı”nı (agy., s. 15) da takip ettiği ortaya çıkmaktadır. Buna göre emperyalist Batı’nın karşısında gücünü yerel kimlikten alan milliyetçi tepki ile kurumları, siyasi ve sosyal açıdan yeni hayat tercihi ve çağdaş Batı’ya dönük yüzüyle modern Türkiye’nin savunusu, aynı söylemin farklı versiyonları olarak belirirler. Auerbach’ın da gözlemlediği üzere bu söylem, Batılılaşma hareketleri karşısında zaman zaman diyalektik bir gerilim yaratabilmektedir.

Bütün bunlar, Auerbach’ın İstanbul Üniversitesinde kurduğu kurumsal ilişkiler aracılığıyla henüz 1936’da keşfettiği bir çelişkiyi açıklamak bakımından önemli saptamalardır; çünkü Østerud’un Türk milliyetçiliğinin doğasına ilişkin saptamasını, Auerbach’ın burada örneklenen, özellikle 12 Aralık 1936 tarihli ikinci mektubundaki saptamayla bir arada okumaya olanak tanırırlar. Østerud’un siyaset bilimi açısından, Auerbach’ınsa bizzat akademik deneyimlerinden çıkardığı bu sonuç, erken dönem Cumhuriyet Türkiye’sinde kültürel bir belirteç rolü oynamış gibidir: Türkiye’nin Tanzimat’tan cumhuriyete uzanan süreçte gerçekleştirdiği siyasi ve sosyal atılımlar, kurumsal reformlara dayalı yapılanmalar ilerici kadronun hiç kuşkusuz zaman içinde gitgide daha fazla bağlanmayı amaçladığı Batılı modeli örnek almıştır. Bu model, çağdaş uygarlık seviyesini evrenselci taleplerle yan yana getirmiş, öte yandan imparatorluktan cumhuriyete geçişteki rejim değişikliğinin nedenleri, Batı karşısında antiemperyalist bir söylemi harekete geçirmiştir.

Çelişkinin tam olarak bu noktada toplandığını görüyoruz; zira Østerud’un vurguladığı üzere, Batılılaşma bu kurguda kendine antiemperyalist söylemin bir parçası olarak yer bulmaktadır. Ne var ki çağdaşlık Batı’ya, milli biriciklikse bize aittir. Evrenselliğin ifadesi olarak çağdaşlık, aynı zamanda dünyanın baskın bölümünün kendisi gibi baskın olamayan bir bölümü üzerinde hesap kitap yapan anlayışının da ifadesidir. Kendini ancak kendi karşıtı üzerinden var edebilen bir evrensellik bu, Batı’ya aittir ve modern Türkiye’nin oluşumunu hazırlayan koşullar altında ön plana çıkarılan yerel kimliğe dayalı ulusal teze dikışsizce eklenilebilme olasılığı yoktur. Auerbach’ın tespit ettiği çelişki tam olarak budur.

Sonuç Düşünceleri

Buraya kadar ele aldıklarımızdan bazı sonuç düşünceleri çıkarabiliriz. Türkiye en geç Tanzimat’tan başlamak üzere Batılılaşmanın etkisi altına girmiş, modernleşme ve çağdaşlaşma ekseninde Batılı sosyal ve siyasal paradigmalara giderek daha yakın ilişkiler kurmuştur. Dil ve alfabe, kılık kıyafet ve başta üniversite düzeyinde olmak üzere eğitim-öğretim kurumlarını kapsayan reformlar veya çoğunluğu Batı klasik edebiyatından yapılan çeviriler yoluyla kültür aktarımını hedefleyen çalışmalar, Türk ülküsü bağlamında somutluk kazanmıştır. Bunlar –ve burada sayamadığımız nice– çağdaş uygarlık düzeyini yakalamak ve Türk ulusunu ileriye taşımak için hayata geçirilen uygulamalardır. Bu anlamda Türkiye tarihinde belirli bir döneme kadar gerçekleştirilen yenilik hareketlerini, Batı kültürüne yakınlaşma ve iki kültür dünyası arasında en geç Avrupa Aydınlanmasından başlamak üzere gittikçe açılan arayı kapatma ihtiyacından doğan uygulamalar olarak düşünmek mümkündür. İstanbul Üniversitesinde 1944 yılından itibaren Alman Filolojisinin başkanlığını da üstlenen Walter Kranz’ın (Sunar, 2003, s. 86) yabancı dildeki metinleri anlama ve yorumlama metodu olarak önerdiği düşünsel kaynaşma fikri, bahsettiğimiz bu yakınlaşma çabalarını besler.

Bununla birlikte Türk ülküsünün, Batılı evrenselliği aşip çağdaşlığın ölçütünü bizzat belirleme umudu, ulus tezinin paradoksal doğasını açığa çıkarmaktadır. Yukarıda da göstermeye çalıştığımız üzere, Auerbach’ın Benjamin’e yazdığı mektuplar bu umudun içindeki gizli çelişkiyi, daha doğrusu evrensellik ve yerellik ikiliğiyle beslenmiş gerilimli bir sosyokültürel izleği ortaya koymaktadır. Çağdaş dünyanın bir parçası olma ve belirleyici bir rol oynama umudu, öncelikle evrenselin bilgisiyle donanmayı

gerektirmektedir. Kranz’ın filolojik bir metot olarak önerdiği düşünsel kaynaşma, bu noktada Auerbach’ın Walter Benjamin’e bahsettiği geleneklerden kopuşla örtüşme göstermektedir. Her ikisi de çağdaş uygarlığın evrensel dilini bilip anlamakla, aslen yabancı olunan bu dille özdeşlik ilişkisi içine girmekle olanaklı hale gelmektedir.

Burada anlattıklarımızı yereli evrensele eklemleme projesi olarak değerlendirmekten ziyade “Cumhuriyet’in benimsediği *evrenselci içe kapanış*” (Koçak ve Sökmen, 1997, s. 100) olarak yorumlamak daha uygun görünmektedir. Zira Batılılaşma, modernleşme ve çağdaşlaşmayı içeren programın aynı anda hem antiemperyalist hem de ulusal bir bilgiyi kuşatma olasılığı yoktur – ya da ancak kendisiyle çelişik olarak vardır. Kranz’ın filolojik metodunun, Auerbach’ın mektuplarının ve Øyvind Østerud’un çıkarımlarının gösterdiği üzere, bu program bir yandan özdeşleşmeci bir yaklaşımdan hareket ederken, diğer yandan da bu yaklaşımın kültürel açıdan mimetik yansımasını üretmeye koyulmaktadır. Filoloji bu noktada devreye girmektedir. Nitekim filolojik metodun sunduğu anlama olanakları, kültürel yabancılıkları bertaraf etmeye çalışan söylemle örtüşmektedir. Filoloji kanonunun görevi, Auerbach’ın belirttiği üzere, kültürel olarak yabancı bilgiyi “dil ve edebiyat sahasında [...] tarihi bir bilgiyle” (1947, s. 2) eritip böylece onu kendine içkin kılmaktır. Çağdaş uygarlık saflarında kendine yer edinebilmenin koşulu, bilgi ve kültür transferinde filolojinin aracı rolü oynama becerisine dikkat çekmektedir.

Görüldüğü üzere uluslaşma, Batılılaşma ve filoloji arasında ilişki kurmak mümkündür. Asıl hedefin Türkiye’yi Avrupa’yla kaynaştırmak ve Türk kimliğini bu yolla oluşturmak olduğu dikkate alındığında, bu ilişki bizim için şaşırtıcı olmaktan çıkar. Yabancı dillerin ve edebiyatlarının akademik alanda kanonlaştırılması, erken dönem Cumhuriyet Türkiye’sinin düşünce iklimini belirleyen ideolojik kaynaklarla uyumlu bir duruş sergilemektedir.

Kaynakça

- Âfetinan, A. (1969). *M. Kemal Atatürk’ten Yazdıkları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Atatürk, Mustafa Kemal (1954). *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri* (Cilt 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Auerbach, Erich (1952). *Philologie der Weltliteratur*. Walter Muschg/Emil Staiger, *Weltliteratur, Festgabe für Fritz Strich zum 70. Geburtstag*. Bern: Franke Verlag.
- Auerbach, Erich (1947). Önsöz. *Garp Filolojileri Dergisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1-5.
- Hirsch, Ernst E. (1950). *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi I*. İstanbul: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Koçak, Orhan ve Semih Sökmen (1997). Türkçe’de Eleştiri. Bir Tarihselleştirme Denemesi. *Defter* 31. İstanbul: Metis Yayınları, 88-109.
- Kranz, Walter (1947). Einleitende Betrachtungen zum ersten Erscheinen unserer Zeitschrift: Die Philologie und ihre Methode unter Berücksichtigung der Deutschen Philologie. *Garp Filolojileri Dergisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 317-335.
- Malche, Albert (1934). *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*. İstanbul: Maarif Vekaleti.
- Østerud, Øyvind (1996). Ulus Kurma Modelleri ve Kemalist Modernizasyon. *Dünya ve Türkiye Açısından Atatürk*. Haz. Suna Kili. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 9-19.
- Sunar, Şebnem (2003): Türkiye Cumhuriyeti Batılılaşma Sürecinde Filolojinin Örgütlenmesi (İstanbul Üniversitesi Alman Filolojisi Örneğinde), Danışmanlar: Prof. Dr. Zeynep Sayın Balıkcıoğlu / Prof. Dr. Nilüfer Kuruyazıcı, İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Batı Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı / Alman Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı.

Tunaya, Tarık Z. (1960). *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*. İstanbul: Yedigün Matbaası.

Vialon, Martin (1997). *Erich Auerbachs Briefe an Martin Hellweg (1939-1950): Edition und historisch-philologischer Kommentar*. Tübingen/Basel: Francke Verlag.